

Németh Lászlóról Németh Ágnessel

A Kárpát-medencei Irodalmi Társaságok Szövetsége, rövidebb nevén a KITÁSZ vándorgyűlésein futok vele össze. Lenyűgöz szellemi frissessége. Közvetlensége. Ahogy belém karolva vonul velem Kunszentmiklós utcáin. Egyszer elviszem hozzá egyetlen lányunokámat, akinek apai, tehát vöm apai ágának felmenői valószínűleg távoli rokonságban vannak az ő, azaz Németh László apai ágával. A délvidéki írók közül Herceg János nevét említi. Túl a hetvenötödik évén is korát meghazudtoló érdeklődéssel mozog a Kárpát-hazában. Niklai vendégszereplésének részleteit is nyilván Marosvásárhelyen véglegesítjük: Budapestről én fogom autóm-mal Niklára vinni.

Németh Ágneshez, illetve Niklára való indulásom előtt, vad turkálásba vetem magam. Váratlan elhatározással, lázasan keresgélni kezdem a jugoszláviai magyar fiatalok hetilapjának, a *Képes Ifjúságnak*, a múlt század hetvenes éveinek közepén megjelent példányait. A lap, néhány éven át akkoriban és általam szerkesztett irodalmi rovatán töprengve, a Németh Lászlóhoz kapcsolódó évfordulós lehetőségeket tartalommal kitöltő, egykori igyekezetemből az is földereng, hogy az újság valamelyik számában Németh László Berzsenyivel közös évfordulós helyzetét hoztam tető alá. Aztán nagynehezen rábukkanok a *Képes Ifjúság* 1976 tavaszán megjelent lapszámának keresett oldalára, azon a csillagos lábjegyzetre: „Tisztelgés a két szellemóriás előtt: Berzsenyi Dániel 200, Németh László 75 évvel ezelőtt született.”

Az elsárgult újságlapon Németh László Berzsenyiről szóló hosszabb írásának közölt részlete is megakasztja a szemem: „Berzsenyi Somogyot sem szerette. Aki Niklát és Kemenesalját, mint én is, két egymást követő nap látta, ezt megérti. Az éter kékjében lebegő kristályhegyek és a nyájasan kiterült lapály után itt haragoszöld hepehupák közé fullad a láthatár. Niklára ma is csak dűlőút visz be, elátkozott udvarházaival nem messze a Balatontól [...]”

Gyorsan kinyomtatom a megtalált dokumentumot, két félliteres palackot megtöltök napon érlelt, sötétbarna dióspálinkával és megindulok augusztus elsejének fülledt délutánján. Késve érkezem meg autómmal Budára, a Pagony utcába, ahol Ágnes már türelmetlenül várakozik. Átadom neki a kinyomtatott, délvidéki dokumentumot. Meghatódik figyelmességemtől. Megnyugtatom, hogy ismerem az utat, hogy az éjszakai vezetést is szeretem, és alkonyórán megindulunk a Balaton felé.

Érdeklődésére, hosszan mesélek neki Magyarország egyik legrégebben alapított irodalmi társaságával, a Berzsenyi Társasággal kialakult kapcsolatmról, meg a társaság által működtetett Niklai Irodalmi Táborról, melyben évente, augusztus elején, hat napra összejön Niklán az irodalmat kedvelő, főleg középiskolás korú fiatalok kisebb, tizenvalahány tagú csoportja. Ők fiatalítják föl átmenetileg az előregedett falut, töltik meg nyaranta élettel az iskola épületét.

Aztán a verstani ismeretek átadásáról szóló kísérleteimet részletezem neki. Néhány évvel ezelőtt még én is kételkedtem abban, hogy a legfontosabb időmértékes

versformák egy délelőttön át tartó taglalása után, a délutáni órákban már összehozhatnak fiataljaink egy négysoros, Berzsenyi által is kedvelt, hibátlanul zengő aszklepiadészi strófát.

Elragadó közvetlenséggel beszél édesapjáról. Arról, hogy édesapja is jó hangulatú verseivel színezte családi együttlétüket. Egyszerűen és közérthetően szól apja elhatalmasodó betegségéről, a betegségét fölfokozó korszak politikai vezetőiről. Szokásomtól eltérően, hogy Niklára vezető utunk minél tovább tartson, jóval lassabban vezetek. Ez menti meg azt a hatalmas özbakot, mely az autópálya elhagyása után autóm elé ugrik.

Másnap, 2012. augusztus 2-án, a reggeli után, a niklai általános iskola tantermében mutatom be vendégünket.

– A IV. Niklai Irodalmi Táborban és abban a kivételes helyzetben vagyunk, hogy körünkben üdvözölhetjük dr. Lakatos Istvánné dr. Németh Ágnes, aki a magyar irodalom kiváló írójának, Németh Lászlónak egyik leánya. Arra kérem őt, hogy meséljen nekünk édesapjáról!

Ágnes fehér trikóban, hosszú színes szoknyában, a tanterem ablakának fényében ülve, megejtően derűs, személyes hangján szól a fiatalokhoz.

Niklai megnyilatkozása, beszélgetésünk legfontosabb részleteinek beszédhű földízésével emlékezem rá.*

Irodalmunk és művelődésünk világszintre emelése

Úgy gondoltam, elmondom azt, hogy mi volt a legnagyobb öröme, mi volt a legnagyobb bánata, és mire volt a legbüszkébb?

A legnagyobb örömét már elmondtam: az volt, hogy a Nyugat pályázatát megnyerte.

A legnagyobb bánata az úgynevezett miniszter-levél volt. Ennek a miniszter-levélnek a történetét már hosszan részleteztem az ide vezető úton, ahol éppen azt beszéltük, hogy az Aczél elég okos ember volt, ugye, a hatvanas évek kultúrpolitikáját ő vezette, ahhoz elég okos volt, hogy okosnak tartott embereket megkérdezzen a véleményükről, és ebből adódott az, hogy négy család, az Aczél Györgyék, az Illyésék, a Déry Tiborék és anyámék időnként körbe vacsoráztatták egymást. Mivel két ilyen vacsorán én is ott voltam, amikor anyáméknál a tényérokot cserélgettem, tehát még személyes emlékeim is vannak ezekről a vacsorákról.

Ezeken a vacsorázásokon nem az volt a fő téma, hogy milyen finomat főztél, hanem Aczél mindig feltett különböző pártpolitikai kérdéseket, érdekelte őt a véleményük. Többek között, arra határozottan emlékszem, föltette azt a kérdést is: meg lehet-e engedni azt, hogy háztáji gazdaság legyen? És hogy az nem hozza-e vissza a kapitalizmust? És akkor ez a három férfiú elkezdte mondani a magáét, elkezdett

* Németh Ágnes életének 86. évében, 2020. június 27-én eltávozott közülünk.

győzködni a negyedikkel, hogy hogyan kell, meg miként kell. És egy ilyen beszélgetésben azt mondta Aczél apámnak: állandóan kritizáljátok, hogy mit csinállok, hát írjátok meg a rendszer kultúrpolitikájának a kritikáját! Hát apám azt mondta, nem azért nem írom meg, mert sok embert biztattok arra, hogy írja meg a kritikát és utána jól a földbe döngölitek őt, hanem azért nem írom meg, mert az egész kultúrpolitika irányításán nekem nincs áttekintésem, hát én saját részemet érzem, de a többit nem érzem és nem tudom. És aztán, végül is megírta! És abban az írásában volt egy mondat, amelyiket idézni szeretném szóról szóra – filmet csináltunk az apuról, és ezt a mondatát tettem meg a film címének, mely így szól: „Ha egy mondatban kéne életem célját megfogalmazni, az a magyar irodalom és művelődés világszintre emelése volt.” Az, hogy ötven év távlatából munkája milyen eredményes lesz, az tőle is függ. Tehát meg kell írnia mégis a véleményét...

Hát most ötven évvel az után a levele után vagyunk, mert 1962-ben döntötte el azt, hogy jó, akkor megírja levelét egy kultúrpolitikushoz. Lement – különböző feltevések vannak, arra nézve, hogy hány hónapig írta, szerintem legalább két–három hónapig írta Sajkódon. Lement Sajkódra. Sajkód az egy nyaralóhely, ahol nyáron akkoriban legfeljebb 15–20 család tartózkodott, télen viszont csak öt ember élt azon a részen. Mára már benépesült üdülőhely lett a Balatonnál, de akkoriban kevesen voltunk még ott. Oda lement, Sajkódra, és ott megírta a levelét és elküldte az Aczél-nak. Egy hónapig néma csönd volt rá a válasz. Erre apám gyorsan írt a Királynak, aki főszerkesztő volt, neki küldte el a másik példányt, hogy azonnal adják vissza a kéziratát, hogy nem törődnek vele, stb. Erre jött Aczél-tól egy levél: ó, dehogysnem törődik ő, csak pártkongresszus van, azért nem ír, mert arra készültek föl, és mindenféleképpen foglalkozni szeretnének a levelével, hát ismertetni akarják, de az a szándékuk, hogy egy konferenciát hívnának össze és azon a hozzászólásokat is rögzítenék, és a hozzászólásokkal együtt adnák ki azt a levelet.

Apám levele száz, nagyjából nyolcvan–száz oldal körül volt, tehát nem egy kis terjedelmű levélről van szó. És akkor apám azt mondta, egyetlen sort se lehet belejavitani, semmit nem lehet a kéziratán változtatni. Akkor megint jött egy levél, és apám már azért érezte, hogy baj van, és ezt-azt visszavont a leveléből. Visszavont ő pár dolgot az életében. Aztán két hét múlva megint jött egy levél, amely arról szólt, hogy elkezdték nyomtatni a másolatokat és a konferencián szét fogják osztani a kéziratát. Ez volt az utolsó szó róla. Többet egy betűt nem írtak, egy szót nem szóltak, huszonnégy év után jelent meg először ez az írása, ez a miniszter-levél.

Na most, ha fölolvassok nektek belőle pár részletet, akkor megértitek, hogy milyen volt ez az egész helyzet Aczéllal, aki, nem tudom, hogy mit gondolt, ezt őszintén megmondom, mert én ott, azoknál a veszekedéseknél, hallottam, hogy mindent mondtak neki, de hát nyilván más az, hogy egy vacsoránál mit kiabálnak neki, mint az, hogy mit jelentetnek meg.

Apám levelében végigment az oktatás problémáin, a tanároknak a problémáin; a képzőművészetén, a zenei dolgokon; megírta, hogy tulajdonképpen, miben mi

a jó, mi a rossz; jó a képzőművészet, de olyan, mint Borsos, nagyon kevés jó művész van. Szóval, mindenre mondott egy pluszt is meg egy mínuszt is.

De azért nem volt igazán rafinált, mert a levelében, amikor az írókhoz ért, akkor elszakadt a cérna. Akkor nem volt plusz és mínusz, akkor csak mínusz volt. Nemcsak az írókat, a vezetőket is keményen bírálta, és ezt a pártközpont egyik vezetőjének is megírta. Tehát, ez azt is jelenti, hogy a politikai érzéke nulla volt.

Mit írt Aczélnak? Jöjjenek a részletek: megkötitek a kezünket! Mert leállítjátok az írókat! „Próbáljon egy magyar író úgy írni mint Stendhal vagy Turgenyev, azt mondjátok, hogy az ellenség hangja szól belőle. [...] Mert töletek valami mást várunk– mondják a vezetők. [...] Ez a valami más azonban politikai tanpróza. [...] A szocializmusnak kétségkívül a legnagyobb gyengéje, mondhatnám Achilles-sarka, hogy az irányítók azzal, hogy szocialistának vallják magukat, de nem azok, vagy nem alkalmasak a feladat betöltésére, óriási hatalmat kapnak mások tönkretételére.”

Ezt '62-ben írta, az amnesztia előtt. És nem jelentethette meg!... No, apám a rossz dolgokból mindig tudott magának valahogy valami jót is csinálni. Nem lógatta az orrát, hanem próbálta használni.

Meggyógyította magát

Lement Sajkódra, és ott egy egyszobás, nádfödélű házban élt, egyedül. Hétfőgeken rohantunk le hozzá valami kajával. Telente öten voltak összesen Sajkódon, és hát a postás hozta a kenyeret. Ráadásul olyan hideg tél volt az a '62-es tél, hogy szinte minden és mindenki megfagyott akkor.

No most, amit még tudni kell apámról: ő hipertóniás volt.

– Magas vérnyomással...

– Az magas vérnyomást jelent. No most, ugye, azt gondolhatjátok, hogy az összes orvosprofesszor kipróbálta rajta a tudását, meg szóval az se volt már eleve jó, ahogy őt kezelték. Kivonult a világból, és akkor lejött Sajkódra, tulajdonképpen az volt a célja, mert hogy vele így bántak, hogy bosszúból meg fog halni. Ezt ő így nem mondta ki, de ez volt a célja.

Igen ám, de ugyanakkor ő egy kísérletező ember volt, és nagyon foglalkoztatja az, hogy mitől nő meg a vérnyomása? És meggyógyította magát! Tizenöt évig élt még utána, senki nem sejtette, hogy annyira rossz kórképpel, amilyen az övé volt, még ennyi ideig lehet élni. A következőt csinálta: reggel fölkel, mondjuk nyolckor, megmérte a vérnyomását, csinált egy pontot, aztán megreggelizett, csinált egy újabb pontot, ismét megmérte a vérnyomását. Értitek? Írok öt oldal eredetit, megmérem a vérnyomásomat, megint csinállok egy pontot, akkor fordítok, akkor kimegyek a kertbe sétálni, szóval az összes cselekedeténél rendszeresen megmérte, és egy grafikonra fölvitte vérnyomásának eredményeit. És aztán ennek a grafikonnak a segítségével kiderítette azt, hogy valójában a szellemi munka árt neki a leginkább, az a legrosszabb neki, ha eredetit ír, akkor ugrik föl legjobban a vérnyomása! Ha kimegy

kertészkedni, kapálni, növényeket ültetni, permetezni, azok mind csupa jót tesznek neki, különösen az a jó, ha a kutyájával játszik. Nagy öröme lett egy kutyája, mert Orvosék odaadták télre a kutyájukat, és így nem volt teljesen egyedül; és Dzsintről – így hívták a kutyát – hosszan írt a leveleiben, hogy Dzsint mit csinált, és mit tudott: egy farkaskutya volt, én úgy félttem este bemenni a telekre, mert úgy ugatott, hogy csuda, de ők ketten nagyon összebarátkoztak. Tehát, végül is azt, hogy vele így kitoltak, átfordította arra, hogy meggyógyította magát, és attól kezdve ezek a vérnyomás-naplók mindig éltek, szóval nem engedte fölmenni a vérnyomását, mert csak egy órát írt, vagy csak fél órát írt, és ha érezte, hogy baj van, azonnal abbahagyta az írást. Tehát ez volt a legrosszabb, ami érte, és amit végül is képes volt jóra átfordítani.

Példát állított

Hogy mire volt a legbüszkébb? A Herder-díjára. Ezt a díjat '65-ben kapta meg. Éppen jött föl Sajkódról és anyám mondta neki, hogy kaptál valami levelet, valami Herder- díjat kaptál. A Herder-díjról addig nem hallott, nem is hallhatott róla, mert a Herder-díjat '65-ben alapították, és akkor fölhívta Aczélt és megtudta a teendőket. Először be kellett vinni a papírt a minisztériumba. S akkor bevitték a papírt a minisztériumba, és három napig vártak. Néma csönd. És akkor három nap után Aczél fölhívta őket, mint aki most hallja a hírt, gratulált és, és hozzátette, hogy: Kodály is megkapta. Erre apám azt mondta, ez biztató, ha Kodály is megkapta, akkor el lehet fogadni. És hát ezek után tényleg átvette a Herder-díjat.

Am egész életében az ehhez hasonló fellépései teljesen tönkretették őt; úgy-hogy átvenni még átvette a díjat, de már az operai ünnepségre anyám és Judit nővérem ment el. Apámnak, ahogy mondta, már annyira fölment a vérnyomása, hogy azt le kellett csillapítania. Ahogy mondtam: hát a legbüszkébb erre a díjra, a díjjal kapott oklevélre volt, amelynek az utolsó mondatát olvasom csak föl, mely így hangzik: „A költő Németh a magyar pedagógia fejlesztésében tulajdon népe képzésében ezzel olyan mintaszerűen vette ki részét, hogy a világ népeinek és irodalmának is példát állított.”

(Nagy taps.)

– Nem kell tapsolni! – szabadkozik hevesen.

– Nagyon köszönöm Ágnes Asszonynak ezt a beszámolót. Tegnap, igaz, kicsit megkésve, azon az úton érkeztünk Niklára, melyen annakidején Németh László is Niklára érkezett. Ő megpróbálta a költő szemével szemlélni, szemügyre venni a tájat. Szóval, jöttünk Nikla felé, láttuk a szürkületben a Balatont, olyan szemszögből, amilyenből nem láthatták elődeink, a régi emberek. Az új völgyhídról csodálatos panoráma tárult elénk a tó esti fényeivel, aztán beestünk abba a sötétségbe, és jöttünk, szinte vaksin tapogatózva jöttünk azon az egyre vidékiesebb úton, sűrűbbé váló sötétségben. Átjöttünk Buzsákon és egyszer csak hirtelen föltűnt az autó mellett, még Ágnes is észrevette, közvetlenül az autó mellett egy óriási őzbak.

– Szerencsére elkapta a kormányt...

– Hatalmas, gyönyörű példány volt. És én azt gondolom, akkor is azt gondoltam, ám nem tudtam kimondani, hogy egy pillanatra Ő jelent meg, Németh László bukkant föl a sötétségből, egy óriási őzbak képében...

Mostanában jelent meg a *Hitel* folyóiratban Németh László 56-ról írt szövege, naplója, melegen a figyelmetekbe ajánlom. A magyarság ez alatt az elmúlt ezer év alatt kétszer volt világsorsfordító helyzetben: 1456-ban Nándorfehérvárnál – ez a világ csodája volt! – hetven évre megállítottuk a törököt. Ráadásul a költészet is a segítségünkre volt, hisz egy szent megszállott, Kapisztrán János, kora legkiválóbb szónokaként, buzdító beszédeivel, magasra emelt keresztjével, akkora hatást gyakorolt kereszties seregére, hogy Hunyadi Jánossal együtt képes volt megállítani a világ legerősebbnek tartott hadseregét, ezzel a világ sorsán is változtatva. Kapisztrán János, ez a lánglelkű pap – az 56-os magyar forradalom harcaiban is fölbukkan egy lánglelkű pap – 1456. október 23-án halt meg. Pontosan ötszáz évvel később tör ki Budapesten a magyar forradalom, mely szintén változtat a világ sorsán.

– Csak a mi sorsunkon nem sokat változtatott.

– Németh László 19 éves a trianoni tragédia idején, 40 éves a világháború, 55 éves a magyar forradalom kitörése idején...

– Nővéremnél van a hagyaték nagy része. Ők találták meg, ők fejtették meg az 56-os szöveget. Ma már egy Németh Lászlótól származó ötven éves, hatvan éves kéziratot megfejtetni, az szinte a megoldhatatlan feladatok közé tartozik, mert úgy elhalványult minden... Judit és a férje úgy csinálták, hogy szóról szóra, betűről betűre haladva fejtették meg az alig olvasható kéziratot. Izgulunk, hogy most már ne találjunk többet. Mert annyira elhalványodik, olvashatatlaná válik az írása.

A lányos apáról

– Nagyon szeretném még Ágneszt a körünkben tartani, ha Ágnes asszony még szólna nekünk Németh Lászlóról, a lányos apáról!

– Hat leánya született, ketten rövid ideig éltek.

– Milyen volt viszonya az édesapjával? Melyik lányát szerette ő a legjobban? Azt mondják, az apáknak könnyebb dolguk van a leányaikkal... Egyáltalán hogyan nevelte ő a lányait?

– Háát... Nem tudom ezt megmondani, mert nagyon keveset volt velünk. Tíz éves korunkig mi polgári család voltunk. Apámmal elmentünk reggel az iskolába, ő iskolaorvos volt. A Törökvész úton laktunk, ami akkor a világ vége volt. A Törökvész út tetejétől a Vérhalom térig nem volt autóbusz, tehát csak gyalog lehetett lejönni. Anyám, ugye, otthon a háztartás ügyeit, és ebben az időben apám ügyeit is intézte, úgyhogy valójában azt tudom mondani, hogy a rengeteg munka ellenére, tulajdonképpen kedélyes család voltunk, mert a szüleimnek elég jó humoruk volt,

és fiatalok voltak, és ezzel éltek is. Most, ugye, ez jutott eszembe, hogy anyám, ugye, a városból míg fölcaplatott oda a hegyre, hát sokszor elkésett az ebéddel, és akkor apám írta neki a verset, hogy: „közös ebéd, közös vacsora a házasság tartóoszlopa”. (Nagy nevetés!) A sírverse, annak nem tudom, hogy volt az eleje, de az volt a vége: „most is a mennybe telefonál”, mert Kodolányi Jánossal voltak nagy telefonbarátságban, és minden reggel János bácsi telefonált, s akkor, jaj, megállt az élet, mert anyám Kodolányi Jánossal egy órát telefonált. Aztán nekünk írt egy ilyen verset, hogy: „itt jön három vandál, lábukon nincs szandál, olvasmányuk ponyva, jelképük a konyha”.

– Most hallhatjátok, ugye, a tiszta rímeiket!

– Ilyen tiszta rímes verset, szóval a nagymamámnak írta a legjobb verset, amikor lakást választott. Jó hosszú vers volt, arról, hogy milyen legyen az a lakás, de azt a versét már nem tudom. Pilinszky Jánostól kaptam azt vissza, de nem tudom fejből. Tehát, eredetileg elég kedélyes család voltunk, és apám embertelen munkája mellett voltunk kedélyes család. Mert ha én ma visszagondolok, akkor... Ugye, reggel fél hétkor elindultunk az iskolába, hazajöttünk, megebédeltünk, akkor utána édesapám lefeküdt és akkor hát hasra feküdt és akkor nekem meg kellett a hátát taposnom! Erre nagyon büszke voltam, mert ez volt az én feladatam. És végre nekem is volt valami feladatam, amit csak én tudtam. Mert én voltam a legkisebb és akkor még a kicsikről nem is beszéltünk, hanem csak rólam. És akkor utána bement tovább dolgozni. Mi meg fölmentünk, volt ugye az emeleten két gyerekszoba meg hálószoza és akkor ott tanultunk. Szóval teljesen polgári beállítottságú család voltunk. Kedvence az Magda volt. Magda nővérem. Ő tudta legjobban megvezetni mindenféleképp. Magda volt a kedvence. A Juditot tisztelte már egész kisgyerek korában is, azért mert Judit volt a legtisztességesebb, a legokosabb, szóval a legkülönb közülünk, hogy ne ragozzam a témát, ez érződött rajta, szóval tiszta légkör vette őt mindig körül, nem voltak sunyi ügyei, meg semmi, ami ilyen tinédzser-korban van. Ő mindig egyenes volt, egyenesen megmondta mindenkinek a magáét, ez kétségtelen. Ezt megtette, és ezért apám néha meg is haragudott, mert azért ő nem volt hozzászokva ahhoz, hogy szemébe mondjanak dolgokat. A Judit a szemébe mondta.

Én voltam a fekete bárány. Ezzel nem dicsekedni akarok, de ha valaki a *Lányaimat* elolvassa, akkor abban megtalálja, hogy a szüleim, hát nálam valójában semmi-re nem számítottak, és a nővéreim, ugye, mindketten mondták, hogy adjátok örökbe ezt a kicsit! Mert én állandóan elhagytam őket, mindig belepofáztam a játékukba, meg minden; szóval, nem voltam olyan méltóságteljes, mint ők. És amikor jött az első bizonyítványosztás, akkor hát borzasztó nagy csalódásban volt részem! Tiszta egyes voltam, nem hazamentem, hazavitettem a lelkem: no én is vagyok olyan kiváló, mint a testvéreim, és most ezt láthatják...

Hát apám orra elé tartottam a bizonyítványt, leírja a *Lányaimban*, tehát nem kitalálom, onnan tudom én is az egészet, azt mondja: ránéztem a szemtelen pofájára, arcára, hát ha most elismerem, akkor nem fogja be a száját hosszú ideig, akkor azt mondtam neki, hogy hát igen, azért ez nem ugyanaz, mert nézd meg, a nővéreid bi-

zonyítványába betűvel írták ki a jelest, a tiedbe pedig számmal! Ez azt jelenti, hogy te protekciós vagy. Hát gyerekek, ezt nem kívánom senkinek!

De ez ugyanakkor egy nagy szerencsém is volt. Mert egy pillanat alatt úgy éreztem, hogy füttyölök rátok, ha még ezt sem ismeritek el nekem! Szóval, egy pillanat alatt anyámnak a kemény szelleme éledt fel bennem, mert én azt mondtam, hogy hát nem is akarok nektek imponálni, és tulajdonképpen ez borzasztó nagy szerencsém volt, hogy tényleg nem is akartam imponálni attól a pillanattól kezdve... És, és nekem külön barát nőim voltak, és hogy mondjam, az a két-három év, ami köztünk volt, az olyan mértékben el is választott tőlük, hogy nem tudtunk közösen játszani, tehát én külön baráti körbe tartoztam, meg minden. Utána már nem volt ilyen probléma, mert szétesett a családunk.

A vidéki életről

Az ostromot túléltek. Illyéséknél éltük túl. Jöttek Gyula bácsiék, ott laktak a közelünkben, nem olyan messze tőlünk, karácsonyeste, amikor állítólag fegyverszünetnek kellett volna lennie, de nem lett fegyverszünet, és ők a vendégeiket akarták lekísérni a Déli pályaudvarra és nem tudtak oda lemenni, és bejöttek hozzánk és mondták: tudjátok, hogy itt vannak az oroszok, a lábatoknál? És mi mondtuk, hogy nem tudjuk. És mondták, hogy elvisszük a három lányt. [...]

No, most nem akarom ezt az egész ostromot elmesélni, szóval a lényeg az, hogy lekerültünk Békésre, és Békésről aztán a két nagylány elment a Baár-Madasba, az internátusba, apám elment Hódmezővásárhelyre és a család gyenge része: a kis Csilla, anyám meg én ott maradtunk Békésen. És disznót neveltünk. Borzasztóan féltünk a disznótól, anyámmal együtt. Apám, ő is félt a disznótól. Úgyhogy osztott volt a disznóól, mindig áttereltük óvatosan a disznót a másik oldalra és akkor kitisztítottuk az ól szabad részét, és aztán visszaengedtük a disznót, szóval nem volt könnyű dolgunk...

Anyám nagyon nem szerette azt, ahogy a szomszédok röhögtek rajtunk; azon, hogy semmihez sem értünk. Anyámnak csak magas sarkú cipői maradtak, nem volt más cipője, nem tudott más cipőt szerezni.

És akkor kacákat tömtünk. No, ez volt az egyetlen, amit anyámtól egy kicsit rossz néven vettem, mert azt mondta: neked kisebb a kezed, te jobban tudod tömni a kacákat. Szegénykém, akkor tényleg nagyon nehéz élete volt, Csilla is sokszor betegeskedett. Közben, ugye, le kellene vágni a kacását. Vigyük át a szomszédba? Nevetessük ki magunkat azzal, hogy átvisszük a szomszédba? Megint nevetni fognak rajtunk! Anyám a kezembe adta a kacását. – Te fogd meg, majd én ráütök a baltával – mondta. Hát ez történt. Ijedtemben elengedtem a kacását. Az egész konyhát végigfröcskölte vérrel. Hát ilyen életünk volt akkor. Teljesen végigfröcskölte vérrel. Szóval nehezen éltünk, de még megvolt a hitünk.

És amikor apu teljesen Vásárhelyhez kötődött, az már nem tett jót a házasságának. Egyetlen házasságnak sem tesz jót a különélés. Figyeljetez lányok, ha a férjetez elköltözik, költözzetez utána! A házasságot tönkretetez a különélés, akármekkora is a szerelem. Úgyhogy, utána legalább tíz év kellett ahhoz, hogy a házasságuk helyreálljon.

– A legősibb magyar eskü szövegében is ez áll, erre esküsznek föl a házasodók: hogy én téged el nem hagylak, holtomiglan, stb.!

– Erre figyeljetez! Hogy kimondja! És kérjetez tőle számon! Mert az se tesz jót, ha egy fiatal tanár bekerül egy csomó lány közé, akik imádják reggeltől estig, hogy ilyen okos, ilyen zseniális és otthon meg a kutya sem imádjá őt, mert férj, apuka, szóval ez egy egészen más szituáció.

A legvidámabb barakkról

– Amikor a Németh-lányok férjhez mentek, férfit választottak maguknak, az apa-képük hogyan befolyásolta őket? A kiválasztott férfiak hasonlítottak-e Németh Lászlóra?

– Én úgy gondolom, hogy nem hasonlítottak. Mondjuk én a saját két férjemről tudok beszélni. Azt tudom mondani, hogy az első férjemet biztosan befolyásolta az, hogy a Németh László volt az apám. A másodikat inkább gátolta. Ő anyámat imádtá, és anyámról írt ódákat és mindig anyám pártján állt. Szóval, azt tudom mondani, hogy engem boldogtalanná tett ez a tudat. Ha valaki engem egy táncünnepségen föl-kért és megkérdezte: tényleg te vagy a Németh László lánya? Akkor azt már utáltam, attól a pillanattól kezdve, és föleresztettem a luftballont, mert amikor azt akartam, hogy kérjenek le, akkor volt egy luftballon az ujjaim között és azt fölengedtem, és akkor a haverjaim lekértek, és akkor ott tudtam hagyni a megutált pofát. Szóval, ez egy lényeges dolog volt. Az igazi gond azzal kezdődött, amikor a hatvanas években, hatvankettőben, megjelent a *Lányaim* című könyve, teljes kiadás, minden benne, és én huszonhat éves oktatóként negyvenéveseket oktattam. Akkor megtartani magam, keményen, hogy nem omlok össze, ha azt mondom, hát jó, nekem a nyelvek nagyon nehezen mennek... – Már hallottuk, olvastuk – jöttek a megjegyzések, hát akkor el-átkoztam apámat. És akkor nagyon zokogtam, be kell vallanom. De felnőtté váltam, saját lábamra álltam. És függetlenítettem magam ettől a dologtól.

– És később hogyan alakult a viszonyuk?

– Később nagyon jó kapcsolatba kerültem apámmal. És tulajdonképpen az utolsó naplójában én vagyok az egyetlen, akit megdicsér még a lányai közül, úgyhogy nem szabad többé kiadni, mert a lányok föl voltak háborodva rajta, a *Hitel*ben megjelent és azt mondták: ezt soha többé nem adjuk ki. – Mondom, igen? Mert engem dicsér? – Hát azt mondják, nem azért! Hát azért, mert ez egy rossz anyag...

Úgyhogy, szóval, az igazság az, hogy én nem hiszem, hogy nekünk segített

az, hogy ő volt az édesapánk. Szóval, az nagyon sokat segített, hogy mint fiatal asszony mind a két férjemmel, minden vasárnap náluk ebédeltünk, és ami kis műveltséget összeszedtünk, azt tőle szedtük össze. Amit meséltem útközben, a mi oktatási rendszerünk, én '52-ben végeztem, '51-ben, '52-ben olyan tanáraink voltak, akik két órával jártak előttünk az orosz anyaggal, mert nem volt orosz tanár, nem tudták a történelmet tanítani, igazi történelmet nem mertek tanítani, mert nem voltak tankönyvek, nem tudták, hogy mit merjenek kimondani a diákok előtt, mit fognak azok visszamondani, és kit fognak lecsukni azért, mert azt mondta a diákjainak, hogy...? Nem is bántottuk mi őket ezért. Még a magyartanárok jól tudtak érvényesülni, de a történelemből semmit sem tanítottak, iszonyú hiátusok voltak a műveltségemben. Amikor mint család, a Judit nővéremékkel jártunk apámékhoz, a Csilla az hol volt, hol nem volt, mi vasárnaponként ott voltunk, ami egy egyetemmel fölért. Nem akart minket apánk tanítani, hanem állandóan cikizett minket. – Milyen ponyvát olvastál? – Mondtuk, hogy nem olvasunk ponyvát. Szóval, olyan okosan kedvesen csinálta. Az egy kis egyetem volt. Akkor nagyon sokat tanultunk. Örültünk, hogy a szüleink akkor már jóban voltak. Anyagi gondjaik nem voltak.

– Azon túl, hogy csodálatra méltó Németh László írói teljesítménye, ő óriási természettudományos műveltséggel is rendelkezett.

– Igen, igen, bocsánat, hogy közbevágok! Képzeljétek el, hogy én elsőéves vegyész, hazajövök az órámról, és mondom: örület, szerves kémia, te apu, én ezt az életben nem fogom tudni megtanulni. Dehogyanisnem. Leült velem és csináltunk egy táblázatot. Ilyen kötések, olyan kötések, így-úgy, én utána harminc évig azt tanítottam, amit tőle tanultam. Fantasztikus, úgy beszívta az agyam...

– Rengeteget tudott a költészetéről is. Ágnes asszony érkezése előtt éppen arról szóltunk, hogy annak idején a titkos tudást nem véletlenül fogalmazták meg jó ritmusban, minél tisztább rímekkel, mert így lehetett azt a legkönnyebben megjegyezni, fejben tartani. Németh László fedezi fel számunkra a két világháború között, a harmincas években, Berzsenyit. Németh László teljesen tisztában van a rím versszerező szerepével, azzal, hogy a rímek hogyan szülhetik meg néha a verset – és azzal is, hogy az időmérték már jóval mélyebbről hozza a zengést, jóval nehezebben hozza létre a verset, az időmértékhez már letisztultabb gondolatok is kellenek. Persze, könnyen beszélek én, hiszen magyar nyelven minden ritmust képesek vagyunk megalkotni, tulajdonképpen nyelvünk a legnagyobb csoda. A 110 évvel ezelőtt született Illyés Gyula és a 111 évvel ezelőtt született Németh László életműve erről is szól.

– Ők ketten együtt sokat jelentettek. Bármennyire is akarták, nem tudták őket igazán összeveszíteni, ami szintén egy csoda a magyar irodalomban. Ha haragudtak egymásra, de akkor is dicsérték egymást.

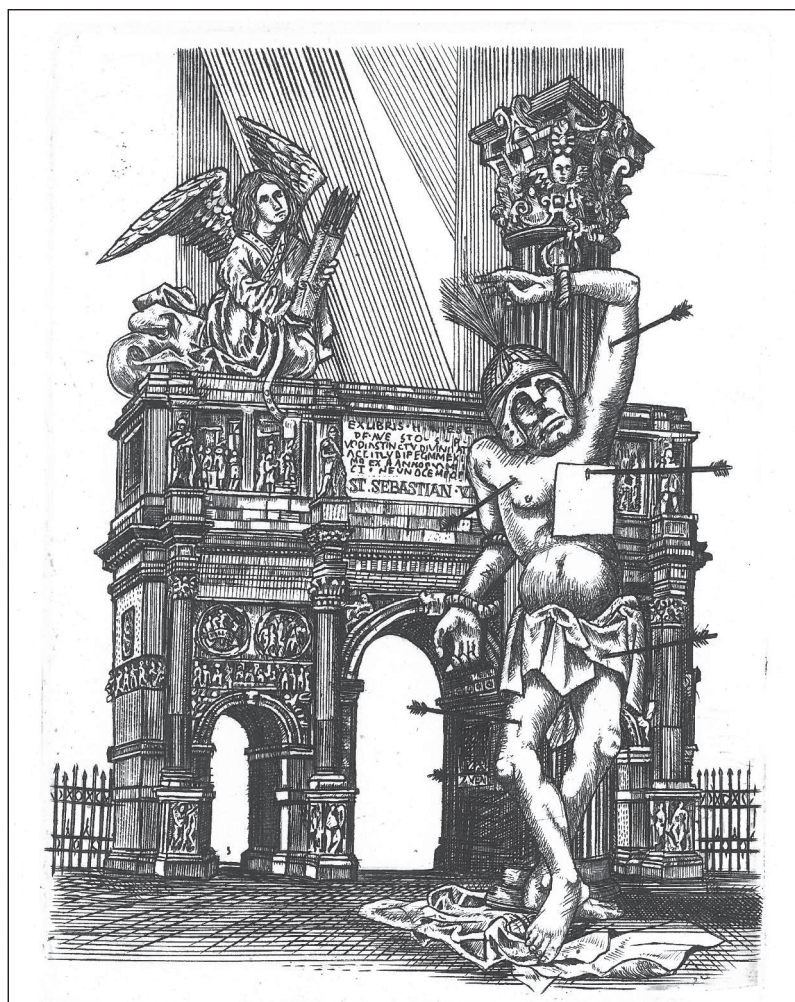
– Magyarországot, 56-os leigázása után, vidám barakknak tartották.

– A legvidámabb barakknak...

– Igen, a legvidámabb barakk volt. Hát ilyen azért nincs: vidám akasztás! Iszonyú hamisság nőtt föl abban a megszállt országban, mely bárhonnán is nézzük:

Anyországunk... És a magyar irodalom jobbik fele abban a hamisságban mentette a menthetőt, jelentette a reményt, az igazi Magyarországot! Föl kell fedeznie a mai Magyarországnak is Németh Lászlót, és ti abban a kivételes helyzetben vagytok, hogy személyesen találkozhattatok egyik leányával, aki a legszemélyesebb, legközvetlenebb hangon szólt édesapjáról. Köszönöm néki, hogy eljött körünkbe, ide Niklára.

– Magával öröm föllépni. Nagyon örülök, hogy láttalak benneteket, hogy megvan a magyar irodalom iránti érdeklődés, hogy a szünet helyett, az úszás helyett, így ültök, itt vagytok és minket hallgattok.

VÉN Zoltán: Szent Sebestyén